

İZMİR
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
İNSAN YERLEŞİMLERİ KONFERANSI
HABİTAT II
KENT ZİRVESİ
İSTANBUL 3-14 HAZİRAN 1996

21

İZMİR KENTİNDE GÜNDEM 21'E DOĞRU

TOWARDS AGENDA 21 IN İZMİR

İZMİR, 1996

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ YAYINIDIR

3. SOSYO EKONOMİK SORUNLAR*

İzmir, Türkiye' nin üçüncü büyük kenti olmakla beraber ekonomik uğraşlar açısından ikinci sırada yer almaktadır. İzmir' in tarihi dünya ticaret tarihi kadar eskidir. Bin yıllardan beri ticari bir kent olma niteliğini koruyan İzmir' den her yıl pek çok ürünün yurtdışına ihracatı da gerçekleştirilmektedir. Kent nüfusunun önemli bir bölümü ise ticaretle uğraşmaktadır.

Türkiye' de uğraşlarda bulunan 250 yabancı firmanın %7,6' sı İzmir' de kurulmuştur. Yabancı sermayeli firmaların ikinci tercihi konumunda bulunan İzmir' de, şu anda 19 büyük yatırım devam etmektedir.

1995 yılında ise, İzmir merkezli olmak üzere 56.1 trilyon liralık yatırım için Hazine Müsteşarlığı' ndan yatırım teşvik belgesi alınmış bulunmaktadır. Halen İzmir' de 70 bin metrekare alanda 10 tekstil fabrikasının inşaatı sürmektedir.

Ege İhracatçı Birlikleri' ne bağlı 11 birliğin 1995 yılı ihracatı 2,2 milyar dolara ulaşmış bulunmaktadır. Bu ihracatın büyük bir kısmı İzmir Limanı' ndan gerçekleştirilmektedir. Son derece stratejik bir özelliği bulunan İzmir Limanı' nın 1995 yılı kârı 750 milyar TL.' nı geçmiş bulunmaktadır.

Yine Türkiye' nin en kârlı kamu iktisadi teşebbüslerinden olan Petkim ve Petrol Ofisi' nin tesisleri her yıl İzmir ekonomisine tirilyonlarca liralık katkı sağlamaktadır. Ayrıca bu kuruluşlarda yaklaşık 5.000 kişi istihdam edilmektedir.

İzmir kentinin ekonomik sorunları, yaşanabilirlik açısından değerlendirildiğinde, diğer metropolitan merkezlere göre oldukça sevindirici bir **Tablo** çizmektedir. Gerek gelir gruplarının düzensizliği, gerek marjinal sektör ve kayıtdışı ekonominin büyüklüğü, gerekse kentsel hizmetlerin dengesiz dağılımı gibi başlıca ekonomik sorunlar gözönüne alındığında, İzmir, aslında bu konuların tam anlamıyla bir sorun haline gelmediği bir kent yapısı taşımaktadır.

3.1. İZMİR' DE GELİR GRUPLARININ DAĞILIMI VE REFAH DÜZEYİ

İzmir kentinde gelir gruplarının dağılımı gözlemlendiğinde, yüksek gelirli grupların kent nüfusu içindeki payının diğer büyük kentlere oranla daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşın, orta-alt, orta ve orta-üst gelir gruplarında büyük bir yoğunlaşma söz konusudur. Gelir grupları arasında belli bir yakınlık oluşu nedeniyle kent nüfusunun büyük bölümü birbiri ile kaynaşmış bir görünüm içindedir.

Ancak, son yıllarda belli bölgelerde gecekondulaşmanın artışı ile birlikte düşük gelir grubunun biraz büyüdüğü gözlenmektedir. Yine de bu büyümeye İstanbul ve Ankara ile karşılaştırıldığında oransal olarak düşük kalmaktadır.

* Ar. Gör. A. Burçin Yereli D.E.Ü. İk. İd. Bil. Fak. Maliye Bölümü

İzmir' de güne 250 yeni taşıt trafiğe çıkmaktadır. İzmir' in yollarında günde 450.000 otomobil dolaştığı düşünülürse, yaklaşık 4 kişiye bir otomobil düşmektedir. Bu da kentsel refah göstergesi olarak oldukça iyi bir düzeyin işareti olmaktadır.

Çeşitli mesleki birliklerce yürütülen çalışmaların sonuçlarına göre İzmir kentiçinde yaşayan 4 kişilik bir ailenin aylık tüketim harcaması ortalama 25.000.000.-TL. ile 30.000.000.-TL. arasında değişmektedir. Yine yapılan çalışmalarda, İzmir ilinin kişi başına düşen yıllık geliri 3.000.-\$ düzeyindedir ki Türkiye genelinde İzmir ikinci sırada yer almaktadır.

İzmir kentinde sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın oldukça bilinçlenmiş ve gelişmiş olması kentiçindeki gelir dağılımının düzenli olmasında önemli bir rol oynamaktadır. Çeşitli sosyal yardım ve hizmet kuruluşlarınca gerçekleştirilen hizmetler, kentiçindeki ekonomik farklılaşmaları en aza indirmektedir. Rakamla örnek verilecek olursa, 1995 yılında İzmir' li hayırseverlerin eğitim ve sağlığa katkısı 482 milyar TL. olmuştur. Bu Türkiye ortalamasının üzerindedir.

3.2. MARJİNAL SEKTÖRÜN YAPISI

İzmir' de, 1990 sonrasında yaşanan dalgalı göçlere rağmen marjinal sektörde hacimsel bir artış görülmemiştir. Bu sektör içinde yer alan ve daha çok geçimlik niteliğinde olan ekonomik uğraşlar, vergi yasalarındaki düzenlemeler ve yerel yönetimlerin etkin denetimleri sonucunda ya ortadan kalkmış, ya da günümüz koşullarında marjinalitesini yitirerek tamamen ticari veya sınai faaliyet şekline dönüşmüştür.

Yine de sınırlı türde olmalarına rağmen, yaygınlık gösteren bazı uğraşlar üzerinde durmakta fayda vardır. Örneğin; son on yıldaki bütün etkili mücadelelere rağmen, evlerde veya benzeri yerlerde, son derece sağlıklı koşullarda üretilen gıda maddeleri hala halkın tüketimine konu olabilmektedir. Özellikle, süt, yoğurt, peynir, tereyağı ve bal gibi gıda maddeleri bu konunun en güzel örneğini oluşturmaktadır. Yine, biraz daha sınırlı olmakla birlikte, son yıllarda geleneksel ev yemekleri veren lokantaların artması sonucunda, marjinal sektörün yeni bir üretim alanı daha bulduğunu söyleyebiliriz.

Tüketimi nisbeten yüksek olması itibarıyla sokak aralarında içme ve kullanma suyu satanların sayısında da son yıllarda büyük bir artış görülmüştür. Büyükşehir belediyesinin su hizmetlerindeki yetersizlikler ve aksamalar nedeniyle, kentin marjinal semtlerinde bu tür faaliyetlerin yoğun olduğu, hatta kentin merkezine doğru gelişme gösterdiği söylenebilir.

Marjinal sektörün en önemli üretim kollarından biri olan küçük imalat sanayii faaliyetleri, küçük ve orta ölçekli işletmelere tanınan kredi ve diğer destekler sayesinde marjinal olmaktan çıkmış, sokak aralarındaki üretim, sanayi sitelerine doğru kaymıştır.

Marjinal sektörün günlük yaşamda en sık rastlanılan örneği olan işportacılık ise, vergi tabanının yaygınlaştırılması çabaları sonucunda, önce kayıt içine alınmış, daha sonra yerel yönetimlerin haksız rekabeti önleme gayretleri ile birlikte en alt düzeye kadar indirilmiştir. Bugün, İzmir' de Kemeraltı hariç pek çok bölgede işportacıya rastlamak neredeyse olanaksızdır.

Konu bir bütün olarak değerlendirildiğinde, kentin çekim gücünü artıran marjinal sektör uğraşlarının etkin ve kurumsal denetimler sonucunda kısıtlanmış oluşu, İzmir ilindeki bütünleşme çabalarına son derece olumlu bir katkıda bulunacaktır.

3.3.EKONOMİK UĞRAŞILARIN ÖRGÜTLENMESİ VE BİRARADA TOPLANMASI

Demokrasinin gereği olarak, gerek politik alanda ve gerekse ekonomik alanda kişi ve kurumların ortak çıkarlar etrafında bir araya gelerek birleşmeleri ve baskı grupları oluşturmaları bireysel gücü birlik gücüne dönüştürmektedir. İzmir kenti bu sürece her zaman öncülük etmiş olmanın yanı sıra, bugün İzmir' in mesleki ve ekonomik birlikleri ülke genelinde sözsahibi hale gelmişlerdir. Ayrıca sadece İzmir' i değil, İzmir' in içinde yer aldığı coğrafik bölgedeki diğer illeri de biraraya getirmek suretiyle büyük bir güç oluşturmuşlardır.

Bunun en güzel örneğini Ege Belediyeler Birliği' nde, ticaret odalarınca düzenlenen rutin güç birliği toplantılarında görebiliriz. Ayrıca merkezi İzmir' de bulunan Ege Bölgesi Sanayi Odası da sadece İzmir' li sanayicilerin değil, tüm Ege' li sanayicilerin ortaklaşa kurduğu mesleki bir birliktir.

İzmir Ticaret Odası toplam 38.560 üyeye sahip olup, bunların 27.663 tanesi faal üyedir. Ege Bölgesi Sanayi Odası ise 4.500 üyeye sahip olup faal üye sayısı 3.900' dür. Esnaf birlikleri bünyesinde yeralan 132 ayrı birliğe üye olanların sayısı ise 198.300' dür. Buna göre İzmir' in kent merkezinin nüfusunu 2 milyon olarak düşünersek, her on kişiden bir kişi esnaflık yapmaktadır.

Ekonomik uğraşların birarada toplanmasına yönelik çabalar gözönüne alındığında, pek çok uğraşı konusunun biraraya getirildiği görülmektedir. Yapımı devam eden organize sanayi bölgelerinin tamamlanmasıyla birlikte kentiçinde önemli sanayi bölgeleri oluşturulacaktır. 1993 yılında başlayan planlı sanayi kuşağı kapsamında 7 organize bölgede alt ve üst yapı çalışmalarına başlanılmıştır. Ayrıca 6 ayrı bölge de Devlet Planlama Teşkilatından kuruluş izni almıştır. Ege Bölgesi Sanayi Odası ise 17 sanayi bölgesi ile 12 kobi sitesini programına almış bulunmaktadır.

Ancak gayrisihhi müessese konumunda bulunan ve hala sokak aralarında faaliyette bulunan işletme sayısı da pek o kadar az değildir. Üstelik bu işletmelerin pek çoğu ruhsatsız olarak çalışmaktadır. Bunların bir kısmı, iş kapasiteleri küçük olduğu için bir kısmı da ruhsat konusuna ilgisiz kaldıkları için ruhsat almamaktadırlar. Özellikle ikinci sınıf gayrisihhi müessese olan oto tamircileri, demir doğramacılar, marangozlar, ağaç işleri ve mobilyacılık ile uğraşanlar, dökümhaneler, mermerciler ve fırınlar ruhsatsız çalışan işletmelerin başında gelmektedirler. Bu tür işletmeler iş grupları itibariyle birarada toplanmalı ve konutlardan uzaklaştırılmalıdır.

Ayrıca iş kollarına göre mesleki disiplin sağlanmalı ve işyeri açma ruhsatı yerine iş yapabilme ruhsatı verilmesi esası yaygınlaştırılmalıdır. Bunun için mesleki birliklere gereken yetkiler verilebilir.

3.4. VERGİ GELİRLERİNİN YAPISI VE KAYITDIŞI EKONOMİ

İzmir kentinde 1995 yılında vergi tahakkuku bir önceki yıla göre %105 oranında artarak 88 trilyon liraya yükselmiştir. İzmir Defterdarlığı' na bağlı saymanlıklarca 122,4 trilyon liralık bütçe geliri tahakkuk ettirilmiştir. Tahsilatın tahakkuka oranı ise %191 ile Türkiye genelinde ilk sıradadır.

Kayıtdışı ekonomi deyimi; birbiri ile ilişkili olmakla birlikte, aslında birbirinden farklı anlamlar taşıyan yeraltı ekonomisi, kara para, vergilendirilmeyen sahalar veya paralel ekonomi gibi deyimler ile birarada kullanılmaktadır.

Gelirin, tüketimin veya diğer vergi konularının vergilendirilmek suretiyle devlete doğru bir kaynak akışı ortaya çıktığında, devlet, sosyal işlevinin bir gereği olarak elde ettiği kaynakları optimum düzeyde kullanmak ve bu geliri hizmet olarak dağıtmak durumundadır. Çağımızın süzgeç devletinin en temel görevi olan gelirin yeniden dağılımını sağlama işlevinin en önemli sapması ise kayıtdışı ekonomidir. Vergi konusu işlemlerin ve faaliyetlerin izlenebilmesi açısından gerekli olan kayıt düzenine uyulmaması sonucu ortaya çıkan vergi kaybı, gelirin yeniden dağılımı sürecinde süzgecin dışına çıkan ve bu süreci olumsuz yönde etkileyen gelirlerin belli gruplar arasında sıkışmasına yol açmaktadır.

Marjinal sektörün hacimsel olarak daraltılmış oluşu kayıt dışı faaliyetlerin boyutlarını da küçültmüştür. Gerçekten de marjinal uğraşların pek çoğu aynı zamanda kayıt dışı kalmaktadır.

Maliye Bakanlığı denetim elemanlarının Türkiye genelinde yaptığı incelemelerde toplam 52 trilyon liralık matrah farkı bulunmuştur. Bakanlığa bağlı 80 maliye müfettişi, 300 hesap uzmanı ve 450 gelirler kontrolörü ile bir yıl içinde mükelleflerin sadece %2' si denetlenebilmiştir. Denetlenebilen şirketler hesapları düzgün tutulan ve hesaplarına kolay girilebilen şirketler olmakla birlikte, iş kapasiteleri de fazla olan şirketlerdir. Düşük hacimli işletmelerin de denetlenebildiğini varsayarsak bir yıl içinde yaklaşık 1 katrilyon liralık matrah farkının çıkabileceği olasıdır. Bu da ortalama 300 katrilyon liralık bir vergi kaybını ifade etmektedir. Söz konusu rakamlar yaklaşık olmakla birlikte, vergi kaybının boyutlarını ortaya koyabilmek açısından yapılan bilimsel araştırmaların sonuçlarına dayanmaktadır. 1995 yılındaki 316 trilyon liralık bütçe açığı gözönünde alındığında, etkin bir denetleme ile bu açığın daha da az indirilebileceği bir gerçektir.

Türkiye genelinde 8 milyon gelir vergisi mükellefinin 5 milyonunun ücretli ve 1 milyonunun götürü mükellef olduğu düşünülürse, vergilemedeki adaletsizlik açıkça ortaya çıkmaktadır. Vergilemede adalet açısından, ücretlilere beyan hakkı tanınması bir zorunluluk olmakla birlikte, götürü vergilemenin de kaldırılması bir gerekliliktir. Götürü vergilemenin kaldırılması ile birlikte belge düzeninin yerleştirilmesini sağlayıcı önlemler hızla alınmalıdır.

Belge düzeni ile muafiyet ve istisnalar arasında doğru orantılı bir ilişki kurulmalıdır. Bu çerçevede muafiyet ve istisnaların kapsamı da daraltılmalıdır.

Vergi tahsilatında ve belge düzenine uyulup uyulmadığının denetiminde yerel yönetimlere de söz hakkı tanınmalı ve gerekirse yerel birimler oluşturulmalıdır. Yerel yönetimlere tahsil yetkisi verilirse, tahsilatta etkinlik sağlanabilmesi açısından denetimlerde de etkinlik sağlanacaktır.

Ayrıca; Sosyal Sigortalar Kurumu, Bağ-Kur, Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Birlikleri, Tapu Daireleri, Trafik Tescil Müdürlükleri, Gümrük Müdürlükleri, Belediyeler, Bankalar ve İhracatçı Birlikleri ile vergi idaresi koordinasyon halinde çalışarak, gerekli bilgi akışını sağlayacak iletişim ve bilgisayar sistemleri kurmalı ve denetimlerini bu doğrultuda yapmalıdır.

Hepsinden önemlisi, vergi mevzuatında çok sık düzenlemelere gidilmeden, sağlıklı ve uzun süreli bir vergi düzeni oluşturulmalıdır.

Yeminli Mali Müşavirler ile serbest muhasebeci ve serbest muhasebeci mali müşavirlerin yetki ve sorumlulukları artırılmalıdır.

3.5. KENTSEL TOPRAK RANTI

Kentlerin çekim gücünü ekonomik açıdan etkileyen en önemli etken kentsel toprak rantıdır. Kent çevresindeki arazilerin yerleşime açılma beklentisiyle spekülasyona konu olması ve kente bitişik arazilerde tapu beklentisiyle gecekondulaşma ya da kaçak yapılaşmanın artması kente göçü doğrudan etkilemektedir. Kentimizde, kırsal kesimden toprak spekülasyonu amacıyla kente gelenler İstanbul ve Ankara ile karşılaştırıldığında oldukça düşük bir orana sahiptir. Ancak, bu tür spekülatif beklentiler nüfus artışına ve farklılaşmasına yol açtığı için kentiçi bütünleşme sürecini güçleştirmektedir.

Siyasi iktidar ile birlikte yerel yönetimlerin oy kapasitelerini korumak ve artırmak amacıyla gecekondulaşmaya, kaçak yapılaşmaya ve arazi mafyasına taviz vermeleri sorunun çözümünü güçleştirmektedir.